

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ І ЗАГРОЗИ

У статті розкрито зміст поняття «інтернаціоналізація вищої освіти». Виявлено різні підходи до розгляду даного феномену. З'ясовано основні форми і стратегії інтернаціоналізації, проблеми і перспективи даного процесу.

***Ключові слова:** інтернаціоналізація вищої освіти, мобільність студентів і викладачів, міжнародні освітні послуги.*

The article deals with the concept of «internationalization of higher education». Revealed different approaches to the consideration of this phenomenon. Found out the basic forms and internationalization strategy, problems and prospects of the process.

***Keywords:** higher education internationalization, mobility of students and professors, international educational services.*

Вища освіта є основою глобальної економіки знань, а також ключовим фактором, який сприяє підвищенню соціальної мобільності і розвитку кадрового потенціалу. У всьому світі вища освіта притягує величезні інвестиції: розвинені країни вкладають у неї в середньому 1,6% ВВП, країни з перехідною економікою – трохи менше. Загальна кількість студентів у світі вже наближується до 200 мільйонів. Питання вищої освіти є пріоритетними в політиці більшості країн, оскільки прийняті у цій сфері рішення визначають процес формування кадрового потенціалу для економіки знань, сприяють розвитку та поширенню науки й підвищенню соціальної мобільності. Однак і уряди, і самі вищі потребують стратегічних рекомендацій, щоб адаптуватися до

мінливого середовища.

Сучасна вища освіта зіткнулася з численними стратегічними і тактичними проблемами, які потребують глибоких досліджень і аналізу. Для систем вищої освіти настав той момент історичного розвитку, коли національна відособленість вищих шкіл усе більше вступає у конфлікт з наслідками і перспективами інтернаціоналізації та глобалізації. Зокрема, цей конфлікт виявляється через визнання дипломів, спеціальностей та оцінок. А також – через розвиток міжнародних форм оцінки якості освіти, міжнародної акредитації тощо.

Усе більше активізується міжнародна вища освіта, яка водночас створює як нові розвивальні можливості, так і нові загрози. У 1990-ті роки за межі міжнародної освіти вийшло поняття «інтернаціоналізація», яке отримало різні інтерпретації через багатогранність даного феномену.

Різні аспекти інтернаціоналізації вищої освіти знайшли висвітлення у працях закордонних (Ф. Альтбах, А. Арменголь, Б. Брок-Утне, Б. Вачтер, Дж. Вос, Р. Гарвей, Г. Драйден, Дж. Дейвіс, С. Каннігхем, М. Квайск, Р. Морров, Дж. Найт, Б. Нортвейт, С. Рейхерт, П. Скот, У. Тейчлер, К. Торрес, Дж. Уррі та ін.) та українських науковців (В. Андрущенко, М. Дебіч, В. Журавський, К. Корсак, О. Локшина, В. Огнев'юк, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.). Переважно дослідники торкаються проблем інтернаціоналізації світової вищої освіти, взаємовпливу систем вищої освіти, мобільності студентів і викладачів, інтернаціоналізації навчання, а також викладання і наукових досліджень, інституційних стратегій інтернаціоналізації, співробітництва і конкуренції. Увага науковців особливо загострена на сучасних викликах вищої освіти, до яких відносять: масивізацію освіти (істотно зростаючий попит на вищу освіту); прагматизацію (трансформацію цілей і цінностей вищої освіти; невизначеність місця вищої школи в соціальних відносинах; змінну роль держави, небезпеку зниження частки відповідальності держави за вищу освіту; маркетизацію (впровадження у сферу вищої освіти ринкових відносин); високий ступінь нерівності серед закладів вищої освіти та ін.

Як вказують дослідники, явище інтернаціоналізації вищої освіти не є чимсь новим. Ознаки інтернаціоналізації можна знайти, аналізуючи діяльність ще середньовічних університетів. Однак, новими вважаються інтенсивність та масштаб інтернаціоналізації.

Спершу під поняттям «інтернаціоналізація освіти» мали на увазі лише академічну мобільність (навчання і стажування за кордоном), обмін знаннями, ідеями та ін. Однією із широко визнаних і використовуваних дефініцій інтернаціоналізації запропоновано Дж. Найт. Згідно з її трактовкою, під інтернаціоналізацією слід розуміти процес інтеграції, що відбувається на інтернаціональному рівні освітніх інституцій і стосується процесів навчання, дослідження та послуг [7]. Як наголошує авторка, цей процес у значній мірі стосується сфери вищої освіти на національному, секторальному й інституціональному рівнях. А тому, в межах відповідного процесу, цілі, функції та організація надання освітніх послуг досягають міжнародного виміру. Також поняття «інтернаціоналізація» включає в себе транснаціональну (*transnational education*), прикордонну (*borderless education*) та між- /крос- кордонну (*cross-border education*) освіти.

Дж. Найт проаналізувала різні підходи до розгляду феномену «інтернаціоналізація вищої освіти». Серед них:

- Діяльнісний підхід, який включає традиційні засоби із забезпечення мобільності студентів і професорсько-викладацького складу, технічній підтримці й трансляції знань, спільній науково-дослідницькій діяльності та зміні навчальних планів;
- Компетентнісний підхід, що передбачає формування людини як особистості та професіонала;
- Культурний підхід, який зорієнтований на створення інтернаціональної культури в університетських кампусах й підвищення міжкультурного порозуміння;
- Процесуальний або стратегічний підхід, який поєднує елементи попередніх підходів і зорієнтований на оцінці потенціалу вищого навчального

закладу як міжнародної інституції .

За останні дві декади інтернаціоналізація вищої освіти стала більш різноманітною та динамічною, трактується як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях. Зовнішня інтернаціоналізація вищого шкільництва розглядається як міжнародна академічна мобільність (освітній космополітизм). Внутрішня, так звана «домашня інтернаціоналізація», передбачає уміжнароднення освітніх закладів шляхом інтеркультурної, транскультурної освіти, упровадження світових освітніх стандартів, інтернаціоналізація навчальних курсів, міжкультурних програм та ін.). При чому значення «домашньої інтернаціоналізації» настільки зросло (з 1999 р.), що нарівні з традиційними програмами мобільності й міжуніверситетської співпраці даний підхід став одним з основних, на який спирається стратегія Європейської комісії з інтернаціоналізації.

Останнім часом виникла віртуальна інтернаціоналізація вищої освіти (*e-internationalization*), як процес включення різних міжнародних аспектів у науково-дослідницьку, викладацьку та адміністративну діяльність вищих навчальних закладів за рахунок використання електронних засобів обміну інформацією. У віртуальній інтернаціоналізації поширеними є застосування веб-конференцій, професійних інтернет-форумів, вікі-технологій та ін.

Інтернаціоналізація охоплює різні форми міжнародного співробітництва, а саме: індивідуальну міжнародну мобільність студентів, аспірантів та викладачів; інституціональну мобільність – створення спільних навчальних програм, формування освітніх міжнародних стандартів та ін.; інтеграційну мобільність – упровадження в навчальних програмах міжнародного виміру та освітніх стандартів (з метою освітньої інтеграції та створення спільного освітнього простору); віртуальну мобільність – розробка спільних дистанційних навчальних програм, академічних дисциплін, курсів та ін.; інституціональне партнерство на рівні вищих шкіл і міжнародних організацій.

Дж. Найт запропонувала класифікацію форм інтернаціоналізації вищої освіти в залежності від пересування: людей – мобільність викладачів і

студентів, (включаючи обміни і навчання в закордонних університетах); програм – мобільність освітньої програми з однієї країни в іншу; провайдерів – інститутів, що забезпечують доступ до освіти; послуг і проектів – різні форми співпраці, орієнтовані на наукові дослідження або викладання, розробці навчальних планів, менеджмент якості.

Цікавим є дослідження стратегій інтернаціоналізації вищої освіти [8], серед яких:

1. Стратегія узгодженого підходу (*mutual understanding approach*), яка ґрунтується на міждержавній мобільності студентів, аспірантів та викладачів через двосторонні програми між навчальними закладами, державні та міждержавні програми обмінів, освітні програми ЄС (Еразмус, Лінгва, Темпус, Програма імені Жана Моне та ін.).

2. Стратегія висококваліфікованої міграції (*skilled migration approach*) передбачає працевлаштування іноземних студентів в країні призначення з метою залучення талановитої молоді, викладачів та наукових працівників, які можуть стати висококваліфікованим персоналом галузі знань, створюючи додаткові вигоди для національної економіки, посилюючи конкурентоздатність науково-дослідного та освітнього сектору в межах концепції побудови економіки знань. Для проведення даної стратегії використовується спрощена візова політика для цільових (високоосвічених) імміграційних груп. До таких груп можуть належати студенти з визначених регіонів, аспіранти та майбутні дослідники, студенти, що спеціалізуються в окремих галузях наук. (Такої стратегії дотримуються високорозвинені країни, зокрема Канада, Франція, Німеччина, Великобританія, США).

3. Стратегія формування потенціалу (*capacity building approach*) включає стимулювання отримання вищої освіти, незважаючи на країну надання освітніх послуг, з метою швидкого підвищення людського та виробничого потенціалу країни, що розвивається. Ця стратегія спрямована на імпорт освітніх послуг в країни зі слабкою національною системою освіти. Важливою є співпраця з іноземними ВНЗ та стипендіальні програми (для державних службовців,

учителів, студентів та викладачів). При цьому національна стратегія держав повинна спрямовуватися на створення сприятливих умов для збереження кваліфікованих спеціалістів у власній державі. Шлях формування потенціалу набув поширення у Китаї, Індонезії, Малайзії, Сінгапурі, В'єтнамі та ін. Беззаперечними лідерами по кількості студентів, що отримують освіту в інших країнах є Китай та Індія.

4. Стратегія отримання прибутку (*revenue-generating approach*), тобто ринкова або комерційна. У даному контексті інтернаціоналізація вищої освіти розглядається як можливість отримання прибутку від навчання іноземних студентів. Їх підготовка спонукає університети до підвищення якості вищої освіти, уміжнароднення освітніх програм та інших заходів по підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку освітніх послуг. Такий підхід характерний для Великобританії, США, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Данії, Ірландії, Нідерландів. Абсолютним лідером надання освітніх послуг на глобальному ринку є США.

На світовому ринку освітніх послуг поступово з'являються нові учасники, серед яких віртуальні університети; ліцензійні (франчайзингові) університети, корпоративні університети, офшорні зони вищої освіти, консорціуми університетів, брокери у сфері освіти та ін.

Як зазначають науковці-експерти (Ф. Альтбах, Дж. Найт та ін.), переваги інтернаціоналізації освіти проявляються у розширенні доступності вищої освіти, універсалізації знань, в орієнтації викладачів і студентів на освіту світового рівня, в появі міжнародних стандартів якості, посиленні інноваційного характеру вищої освіти, активізації міжнародного співробітництва й академічної мобільності. Також у зростанні кількості міжнародних освітніх програм, які одночасно реалізуються кількома університетами з різних країн. Найбільш часто зустрічається форма реалізації трансграничної освіти (напр., програми двох дипломів).

Однак, науковців і освітніх політиків турбують питання: чи інтернаціоналізація й надалі залишиться основою конкурентоспроможної та

якісної вищої освіти? Чи так звані «темні сторони інтернаціоналізації» переважають причини, що роблять міжнародну освіту такою привабливою?

Як слушно зауважує Дж. Найт, інтернаціоналізація в бездумному варіанті може виявитися шкідливою (як це переконливо вказують окремі спеціальні дослідження [4]). Переважно, ризики пов'язані з комерціалізацією вищої освіти й перетворенням навчальних програм у товар, із збільшенням кількості закордонних «липових» дипломів та низькоякісних провайдерів, а також – з «витоком мізків».

Разом з тим, не можна ігнорувати проблеми, які стоять перед українськими вишами, а саме: визнання дипломів вітчизняних ВНЗ; витік студентів для навчання в закордонні навчальні заклади в умовах негативної демографічної ситуації; суперництво за висококваліфіковані викладацькі і наукові кадри; конкуренція за отримання прибутку від освітньої діяльності; проблеми приєднання до регіональних і міжнародних організацій в сфері вищої освіти. Незважаючи на існуючі труднощі, формування світового ринку освітніх послуг відкриває для вітчизняних ВНЗ нові можливості, зокрема при правильній організації і можливості адаптуватися до нових умов.

У цілому, в багатьох країнах інтернаціоналізація вищої освіти є об'єктом цілеспрямованої політики, орієнтованої на вирішення внутрішніх політичних, соціальних і фінансових проблем, які є результатом «нової освітньої нерівності» між країнами, викликаної високими темпами глобалізації і технологічним прогресом.

Список джерел та літератури:

1. Чабала О. Інтернаціоналізація та глобалізація як ключові чинники міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти / О. Чабала // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Товажнянський, О. Романовський. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – Вип. 43 (47) : матер. міжнар. наук.-практ. конф. : «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», 14-15 травня 2015 р. – С. 112-126.

2. Нітенко О. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету / О. Нітенко // Освітологічний дискурс, 2015. – № 2 (10). – С. 205-216.

3. Дебич М. Интернационализация мирового высшего образования и интеграционные надежды Украины : [Электронный ресурс] // RELGA, 2016. – № 9 (265) : – Режим доступа: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3579&level1=main&level2=articles> (дата звернення 17.07.2016 р.).

4. Найт Д. Ж. Интернационализация образования приносит не только пользу // Экономика образования. – 2007. – №5. – С. 79-81.

5. Императивы интернационализации / ред. М.В. Ларионова, О.В. Перфильева. – Москва : Логос, 2013. – 420 с.

6. Altbach P.G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities // Journal of Studies in International Education.– Vol. 11. – No. 3/4. – 2007. – P. 290-305.

7. Knight J. Internationalization: A Decade of Changes and Challenges // International Higher Education. – 2008. – N 50. – P. 6-7.

8. Internationalisation of Higher Education : The OECD Policy Brief : [Электронный ресурс] // OECD Observer. 2004 (August). – 8 p. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/33/60/33734276.pdf>